

**MUSTAQILLIK DAVRIDAGI ILMYI IZLANISHLAR: BOLALAR  
ADABIYOTI DISSERTATSIYALARIDA YANGI MAVZULAR,  
ZAMONAVIY SHAKLLAR VA PEDAGOGIK YO‘NALISHLARNING  
SHAKLLANISHI**

*Osiyo Jaylobova Yorqinjon qizi*

*Toshkent amaliy fanlar universiteti magistranti*

*[ojaylobova@gmail.com](mailto:ojaylobova@gmail.com)*

Mustaqillik davri o‘zbek adabiyoti, jumladan bolalar adabiyoti taraqqiyotida tub burilish yasadi. Ushbu davrda yaratilgan dissertatsiyalarda milliy g‘oya, ma’naviy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik mezonlarni aks ettirish, bolalar dunyoqarashi va estetik didini shakllantirish masalasi markaziy o‘ringa chiqdi.

Mustaqillikdan keyingi bosqichda bolalar adabiyoti ixtisosligi bo‘yicha olib borilgan izlanishlarda quyidagi yo‘nalishlar alohida e‘tiborga loyiq:

- Yangi mavzularning shakllanishi:

Dissertatsiyalarda mustaqillik g‘oyasi, Vatan va milliy iftixor tuyg‘ularini shakllantirish, zamonaviy bola obrazini shakllantirish masalasi keng tadqiq etildi. Xususan, istiqloq yillari bolalar adabiyoti asarlarida Vatan, tarixiy ajdodlar, an’anaviy urf-odatlar va zamonaviylikning uzviyligi masalasi chuqur yoritildi.

- Zamonaviy shakllarning kirib kelishi:

Mustaqillik davridagi izlanishlarda bolalar adabiyotida shakl va uslubiy izlanishlarning kengayishi kuzatilmoqda. An’anaviy shakllardan (ertak, masal, she‘r) tashqari, zamonaviy shakllarga – roman, povest, fantastik asarlar, multimediyaviy shakllarga e‘tibor kuchaydi. Dissertatsiyalarda shakl va mazmunning zamonaviy pedagogik va estetik mezonlarga moslashishi tahlil etildi.

- Pedagogik yo‘nalishlarning shakllanishi:

Mustaqillik davrida bolalar adabiyoti pedagogika va psixologiya bilan uzviy bog‘liq holda tadqiq etila boshlandi. Dissertatsiyalarda adabiy asarlardan foydalanib, bola shaxsini shakllantirish, ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari izohlandi. Ushbu davrda yaratilgan tadqiqotlar ta’limning yangi bosqichlariga (boshlang‘ich ta’lim, maktabgacha ta’lim) mos ravishda bolalar adabiyoti asarlari tahlili va qo‘llashning samaradorligi, adabiy-nutqiy kompetensiyalar shakllanishi masalalarini ham qamrab oldi.

- Ilmiy mezon va yondashuvlar yangilanishi:

Mustaqillik davrida dissertatsiyalarda jahon tajribasi va zamonaviy filologik mezonlarga tayanish an’anasi shakllandi. Bu davrda bolalar adabiyoti matnlariga postmodernizm, intertekstual tahlil, hermenevtik va struktur-semantik usullar joriy

etildi. Natijada, bolalar adabiyoti asarlari yanada keng nazariy va amaliy asosda o‘rganildi.

O‘zbek bolalar adabiyoti ixtisosligi bo‘yicha dissertatsiyalarning shakllanish bosqichlari

- Bolalar adabiyoti ilmiy tadqiqot yo‘nalishi sifatida shakllanishi:

O‘zbek adabiyotshunosligida bolalar adabiyoti yo‘nalishi mustaqil ilmiy yo‘nalish sifatida shakllanishidagi ilk izlanishlar.

- Tarixiy davrlardagi tadqiqot yo‘nalishlari:
- 1950–1980 yillarda: klassik bolalar adabiyoti va xalq og‘zaki ijodi yo‘nalishi.
- 1990–2000 yillarda: zamonaviy bolalar adabiyoti va shakl-mazmun izlanishlari.

### **1.2. Dissertatsiyalarda yoritilgan asosiy yo‘nalish va mavzular**

- Tematik yo‘nalishlar:
- Vatanparvarlik va ma‘naviy tarbiya masalasi.
- Xalq og‘zaki ijodi va bolalar adabiyoti aloqasi.
- Jahon bolalar adabiyoti tajribasi va o‘zbek adabiyotidagi aks-sadosi.
- Poetik izlanishlar:
- Obrazlar shakllanishi va badiiy tasvir vositalari.
- Janriy izlanishlar (ertak, she‘r, qissa, hikoya).
- Metodik yo‘nalishlar:
- Bolalar adabiyotini o‘qitishning nazariya va amaliyoti.
- Dissertatsiyalarda qo‘llangan adabiy-tahliliy usullar (struktural, qiyosiy, semantik, germenevtik tahlil va h.k.).

### **1.3. Ilmiy tadqiqotlarda qo‘llangan nazariya va metodlar**

- Tarixiy-tahliliy usul:

Bolalar adabiyoti shakllanish va taraqqiyot bosqichlarini izchil kuzatish.

- Qiyosiy-tahliliy usul:

O‘zbek va jahon bolalar adabiyoti tajribalarini qiyoslash va ilmiy umumlashmalar qilish.

- Struktur-semantik tahlil:

Asarlardagi obraz, motiv, shakl va mazmunning uzviy aloqasini o‘rganish.

- Metodik tadqiqot yo‘llari:

Dissertatsiyalarda qo‘llangan amaliy tajribalar, eksperimental tadqiqotlar va kuzatuvlar mustaqillik davri o‘zbek adabiyoti, jumladan bolalar adabiyoti taraqqiyotida tub burilish yasadi. Ushbu davrda yaratilgan dissertatsiyalarda milliy g‘oya, ma‘naviy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik mezonlarni aks ettirish, bolalar dunyoqarashi va estetik didini shakllantirish masalasi markaziy o‘ringa chiqdi.

Mustaqillikdan keyingi bosqichda bolalar adabiyoti ixtisosligi bo‘yicha olib borilgan izlanishlarda quyidagi yo‘nalishlar alohida e‘tiborga loyiq:

- Yangi mavzularning shakllanishi:

Dissertatsiyalarda mustaqillik g‘oyasi, Vatan va milliy iftixor tuyg‘ularini shakllantirish, zamonaviy bola obrazini shakllantirish masalasi keng tadqiq etildi. Xususan, istiqlol yillari bolalar adabiyoti asarlarida Vatan, tarixiy ajdodlar, an’anaviy urf-odatlar va zamonaviylikning uzviyligi masalasi chuqur yoritildi.

- Zamonaviy shakllarning kirib kelishi:

Mustaqillik davridagi izlanishlarda bolalar adabiyotida shakl va uslubiy izlanishlarning kengayishi kuzatilmoqda. An’anaviy shakllardan (ertak, masal, she’r) tashqari, zamonaviy shakllarga – roman, povest, fantastik asarlar, multimediyaviy shakllarga e’tibor kuchaydi. Dissertatsiyalarda shakl va mazmunning zamonaviy pedagogik va estetik mezonlarga moslashishi tahlil etildi.

- Pedagogik yo‘nalishlarning shakllanishi:

Mustaqillik davrida bolalar adabiyoti pedagogika va psixologiya bilan uzviy bog‘liq holda tadqiq etila boshlandi. Dissertatsiyalarda adabiy asarlardan foydalanib, bola shaxsini shakllantirish, ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari izohlandi. Ushbu davrda yaratilgan tadqiqotlar ta’limning yangi bosqichlariga (boshlang‘ich ta’lim, maktabgacha ta’lim) mos ravishda bolalar adabiyoti asarlari tahlili va qo‘llashning samaradorligi, adabiy-nutqiy kompetensiyalar shakllanishi masalalarini ham qamrab oldi.

- Ilmiy mezon va yondashuvlar yangilanishi:

Mustaqillik davrida dissertatsiyalarda jahon tajribasi va zamonaviy filologik mezonlarga tayanish an’anasi shakllandi. Bu davrda bolalar adabiyoti matnlariga postmodernizm, intertekstual tahlil, hermenevtik va struktur-semantik usullar joriy etildi. Natijada, bolalar adabiyoti asarlari yanada keng nazariy va amaliy asosda o‘rganildi.

Mustaqillik yillarida bolalar adabiyoti milliy g‘oya, tarixiy xotira, xalq og‘zaki ijodi, ma’naviy-ma’rifiy qadriyatlar asosida boyidi. Bugungi bolalar adabiyoti – mustaqil O‘zbekistonning kelajagi bo‘lgan yosh avlod tarbiyasining asosiy omillaridan biri bo‘lib qolmoqda.